

Fjernsynet som shaman:

OM STORE MEDIEBEGIVENHEDERS TRANSFORMATIVE VIRKNINGER

Af Daniel Dayan og Elihu Katz

Den direkte transmission af levende begivenheder har altid været TV-mediets særlige styrke, hvad enten det drejer sig om fodboldkampe, Lørdagskanalen eller kongebryllupper. Medieforskerne har da også interesseret sig for fjernsynets formidling af sportsbegivenheder og der er blevet lavet analyser af Kanaludsendelserne.

Men hverken i Danmark eller andre steder har forskerne fundet det interessant at undersøge de store, ceremonielle mediebegivenheder. Det er Dayan & Katz' projekt at udfylde dette tomrum i medie- og kulturforskningen: Hvad er det, der fascinerer millioner ved disse TV-ceremonier, der ofte ikke blot henvender sig til et enkelt lands seere, men transmitteres til og ses af store dele af verden? Hvordan fungerer disse begivenheder - hvad enten det drejer sig om Præsident Kennedys begravelse, Sadats besøg i Jerusalem, Månelandingen eller Watergate-høringerne - ideologisk, og hvilke interesser tjener de dermed i den politiske offentlighed?

I denne artikel, der er et bearbejdet uddrag af den bog, projektet skal munde ud i, beskæftiger Dayan & Katz sig især med det de kalder 'transformative' mediebegivenheder, dvs. TV-ceremonier der markerer, at et samfund står ved en tærskel mellem den herskende orden og en ny mulig orden, og som selv er et aktivt og aktiverende bidrag til forvandlingen af kulturelle opfattelser og værdier.

Artiklens perspektiv er udpræget tværvidenskabeligt, idet der trækkes på såvel kulturanthropologiske (Levi-Strauss, Geertz, Turner) som filosofiske (Bakhtin, Baudrillard), sprogteoretiske (Austin) og traditionelt samfundsvidenskabelige/mediesociologiske (Boorstin) arbejder.

I artiklens første halvdel foretages der en afgrænsning af transformativ over for andre ceremonielle begivenheder. I anden halvdel gennemgås de fem faser, som udgør transformativ begivenheders typiske struktur.

Artiklen er bearbejdet af Jørgen Bang og Kim Schrøder. Den er oversat af Kim Schrøder.

Mediebegivenhedernes kontekst

Man kan opfatte ceremonier som svar på begivenheder, der kan være cykliske og forventede, eller enkeltstående og uventede. De kan henvise til rutinemæssige begivenheder eller til dybtgående kriser. I kraft af deres modsætning til hverdagens holdninger bliver de til en art kommentar til menneskers håb og frygt for den uvisse fremtid; til påbegyndelsen af farefulde opgaver; til overgangen til nye psykologiske tilstande, som puberteten; eller til indførelsen i en ny samfundsrolle, som ægteskabet.

Men også drastiske udskiftninger af magtudøvere, krige og fred, naturkatastrofer eller fejder mellem samfundsgrupper kan ledsages af ceremonier, der tager den pågældende begivenhed op og påtager sig at fremme en ønsket eller påtvunget overgang. Det gælder også for mediebegivenheder.

En 'mediebegivenhed' er en TV-transmitteret ceremoni, der henviser til en social begivenhed og ofte konfronterer os med en samfundsmæssig krise. Vi vil her opstille en typologi over forholdet mellem begivenheder, kriser og deres ceremonielle modstykker for derigennem at afklare, hvilke ceremonier der blot forstærker status quo, og hvilke der kan tilskrives evnen til at indføre samfundsmæssige forandringer. Vi spørger derfor, hvilket forhold der er mellem ceremonier og begivenheder?

Allerførst vil vi skelne mellem ceremonier, der henviser til forud eksisterende begivenheder, og ceremonier der ikke gør det. Men i stedet for at klassificere de sidstnævnte som ceremonier, der ikke henviser til begivenheder, vil vi vise, at der er tale om ceremonier, der har begivenheden indlejret i sig: De er ceremonier og begivenheder. Det vil efterhånden blive klart, at disse ceremonier faktisk er de stærkeste - de mest transformative.

Blandt de ceremonier, der henviser til selvstændige begivenheder, er der en type der henviser til begivenheder i fortiden, og en anden der henviser til begivenheder i nutiden.

Ceremonier, der henviser til fortidige begivenheder, vil vi kalde *erindringsceremonier*. Her har historien allerede i et vist omfang defineret begivenheden, men alligevel kan dens betydning variere betydeligt. Der findes således længst overståede begivenheder, hvis betydning så at sige er blevet "balsameret" og derfor ikke længere kan diskuteres. Det fyrværkeri, der skydes af på USAs Uafhængighedsdag den 4. juli, er kun et fjernt ekko af den amerikanske revolutions kanontorden. Første maj-paraden har, selv i Øst-europa, næsten mistet forbindelsen til sin oprindelse.

Der findes dog begivenheder, der selvom de er fortidige ikke er døde. Deres konkrete konturer er måske blevet udvisket, men deres betydning kan stadig diskuteres. For sådanne begivenheders vedkommende er det ikke nødvendigt at optø deres følelsesmæssige betydning, fordi de stadig opleves som nutidige og bearbejdelige erindringer. For eksempel har Holocaust-mindedagen i Israel let ved at vække slumrende erindringer til live, så begivenheden vender tilbage med fuld intensitet og fortrænger den blot erindrende oplevelse.

Så er der ceremonier, der henviser til nutidige begivenheder. Her kan begivenheden og ceremonien undertiden være samtidige, sådan som det var tilfældet med John Kennedys og Lord Mountbattens begravelser. Sådanne ceremonier kalder vi *respons-ceremonier*. De mobiliserer folkelige reaktioner på traumatiske begivenheder og genindvier så at sige samfundet i de værdier, hvis tilsidesættelse frembragte traumet. De udgør det første forsøg på at fastlægge begivenhedens betydning og forankre den i den kollektive erindring.

Således var fjernsynets opførelse af John Kennedys begravelse et umiddelbart forsøg på at anlægge et overordnet, ceremonielt udformet perspektiv på den forvirrende blanding af chok, rådvildhed, løsrevne informationer og improviseret politisk etikette, som var strømmet hen over skærmen gennem de foregående kaotiske dage.

Ved Mountbattens begravelse undlod fjernsynet bevidst enhver nævnelser af det attentat, der var årsagen til begravelsen. Det rituelle budskab blev i stedet iscenesat som et Requiem for Det bri-

tiske Imperium; det ignorerede den situation, det skulle forklare, og opløste den derved til en ren ubetydelighed. Almindeligvis refererer denne type af ceremonier dog til de tilsvarende begivenheder.

Såfremt disse to typer af begivenheder *ikke* blev gjort til genstand for ceremoniel behandling, så ville vores adgang til den første type (de fortidige) være begrænset til historisk overlevering, dvs. til historiebøger, monumenter og kulturelle relikvier. Den anden type af begivenheder (de nutidige) ville vi kun have adgang til gennem nyhedsmedierne. Man kan her forestille sig Kennedy-mordet som ren nyhedsbegivenhed, uden Kennedy-begravelsen.

Der er en tredje type af ceremonier, som adskiller sig fra disse to. Det drejer sig om begivenheder, der hverken er døde eller levende, men som simpelthen ikke eksisterer uden for ceremonien. Med andre ord ville begivenheden slet ikke eksistere, hvis ikke ceremonien gjorde det. Ceremonien frembringer og udgør begivenheden, sådan som det var tilfældet ved den ægyptiske præsident Sadats besøg i Jerusalem i 1977¹⁾.

Boorstein (1964) ville formentlig kalde denne type for "pseudobegivenheder", fordi de ikke har nogen selvstændig status i virkelighedens verden. Efter gennem en nærmere undersøgelse at have klarlagt, at ceremonien ikke har noget forlæg i virkeligheden, ville han sige, at ceremonien er ren kosmetik, en øvelse i public relations. Baudrillard ville tale om "simulerede begivenheder".

Der er selvfølgelig noget om, at hvis man betragter disse tilskikkelser som begivenheder, så er der noget quixotisk over dem, eftersom de forsøger at påvirke virkeligheden udelukkende gennem brug af retorik. Pointen er, at retorik undertiden virker; at mediebegivenheder paradoksalt nok kan have magt til at forvandle gester til handlinger der får følger.

Det er ikke alle mediebegivenheder, der har denne magt. Men blandt dem, som har det, er det nødvendigt at skelne mellem på den ene side begivenheder, der foreslår en fornyende forvandling af den

eksisterende samfundsorden, og på den anden side begivenheder der, undertiden på skrømt, blot tilbyder en midlertidig ophævelse af denne orden, på en måde der nogle gange foreslår en genoprettelse af en fortidig orden.

Begivenheder af den sidstnævnte type kalder vi *rekreative*, såvel i ordets etymologiske som afledte betydninger. De afbryder hverdagslivet og tilbyder en slags 'time'out' fra dette hverdagslivs mangfoldighed og konflikter, sådan som det ses i karnevallet. Ofte opstiller de en slags idealtilstand fra en anden tid, der ikke nødvendigvis nogen sinde har eksisteret; de besynger en guldalder, der et kort øjeblik sættes op over for nutiden. Så længe dette øjeblik varer, ophæver tilskuerne, både de der overværer begivenheden på stedet og de der overværer den på TV hjemme i stuen, deres vantro og hengiver sig på skrømt til den foreslåede utopi.

En bemærkelsesværdig illustration af denne proces ser man i det typpiske kongebryllup: Dets pomp og pragt henviser til en tid, hvor kongebryllupper var alliancer mellem herskende dynastier og derfor havde en praktisk betydning for udformningen af Europas landkort. På samme måde med det olympiske Grækenland, som Courbertin vakte til live og som uden at være et rendyrket falskneri i hvert fald ikke er andet end en nyklassicistisk utopi. Sådanne begivenheder er overvejende eskapistiske som følge af deres afhængighed af vores længsel efter en retoucheret fortid.

At sådanne begivenheder er afhængige af fiktioner forhindrer dem ikke i at udføre deres ideologiske arbejde, og man må tage dem mere alvorligt end de oprindelige historiske begivenheder synes at berettiggende til. Gennem deres idealisering af et utopisk andetsted opstiller og besynger de efterlignelsesværdige handlinger og værdier. Ved at besynges mestrenes resultater i sportens verden, eller ved at påkalde eventyret om Askepot sker der i begge tilfælde det, at opstigningsmyten styrkes. Askepots opstigning hænger sammen med tilfældet, de olympiske mestres med viljestyrke og beslutsomhed. 'Rekreative' ceremonier er altså på ingen måde ideologisk neutrale, men cementerer herskende forestillinger, sådan som Frankfurterskolen har beskrevet det. I denne forstand er rekreative

ceremonier mindst lige så virkningsfulde som de tragiske ceremonier, vi tidligere har kaldt 'respons' på traumatiske begivenheder²⁾.

Hvis vi nu standsede her, ville læseren med rette kunne bemærke, at det eneste vi har udrettet er at sammenføre to mærkværdige sengekammerater: Boorstin og Adorno. Boorstin ville jo sige, at ceremonien er tom, fordi den ikke har nogen referent i virkeligheden, mens den kritiske teoretiker ville se endnu et tilfælde, hvor medierne ideologisk forstærker den herskende orden.

Men læseren husker formentlig også, at vi blandt de ceremonier, der ikke henviser til en ydre begivenhed, opererer med en fornyende eller '*transformativ*' type. Transformative ceremonier søger hverken at afskaffe eller genindføre, men giver fuld ceremoniel anerkendelse til et forslag om dybtgående forandring og mobiliserer således et helt samfund med henblik på at overveje, om forslaget er acceptabelt eller uacceptabelt. Vi tænker her på begivenheder som Sadats besøg i Jerusalem i 1977, Pavens besøg i Polen i 1979, den sydkoreanske familiesammenføring i 1983³⁾, og i et vist omfang Watergate-høringerne og Månelandingerne. Disse ceremonier indeholder alle begivenheden i sig: de *er* begivenheden. Sadats ankomst i Jerusalem eller Pavens besøg i Polen er ikke noget, der forhastet arrangeres som respons på en krise. De er et resultat af valg. Selvfølgelig eksisterer der en overordnet sammenhæng, hvorfra begivenheden henter sin betydning. Men alligevel må man sige, at forsåvidt angår disse konkrete ceremonier, så er ceremonien begivenheden og begivenheden ceremonien.

Man skal være opmærksom på, at selvom disse begivenheder slår til lyd for forandring, så støttes de af eksisterende eliter. Som det senere vil fremgå, er der en hel del at sige i den anledning. Men lad os først se på et eksempel.

Man kan opfatte Apollo-færden til månen således, at den forstærkede det militær-industrielle kompleks' magt, både symbolsk og reelt. Man kan også se månefærden som udtryk for videnskabsmænds og teknologers higen efter anerkendelse. Men så snart Månelandingen faktisk havde fundet sted, vandt andre opfattelser frem. Den ceremoni-

elle begivenhed gjorde det nødvendigt at revidere verdenskortet, den forvandlede totalt vores opfattelse af det menneskelige rum.

På denne måde kan vi, selvom det kun sker glimtvis, blive mindet om, hvordan vi er fanget i opfattelses- og handlemåder, som der kan opstilles alternativer til: I sådanne situationer får vi således et indblik i de strukturer, som vores bevidsthed er blevet påtvunget.

Sadats besøg i Jerusalem og Pavens i Polen kan læses som udfordringer til den herskende opfattelse blandt israelere og ægyptere, blandt øst- og vesteuropæere, at den eksisterende orden var uforanderlig. Israel har en åben dør, plejede man at sige, men ingen arabisk leder vil tage imod en indbydelse til at gå gennem den; det var den rodfæstede opfattelse i Israel. Religionen har ingen fremtid i den kommunistiske verden, plejede man at tænke; intet kan nogensinde genoprette dens før så centrale rolle. Da omstændighederne fik Sadat og Paven til hver især at iværksætte deres rejser, beviste det på dramatisk vis de herskende forestillingers utilstrækkelighed.

Man kan selvfølgelig sagtens argumentere for, at hegemoniets styrke netop består i dets evne til at indoptage revisioner af grundlæggende opfattelser; at grundlæggende opfattelser ligesom alle andre samfundsmæssige omstændigheder, hele tiden har behov for at blive ajourført; og at det derfor er en klog elite, der tager initiativ til at bifalde uafvendelige forandringer, der derigennem inddømmes og integreres.

Vi er enige i dette et stykke af vejen. Vi ved, at man på hemmelige møder planlagde disse begivenheder i forvejen, og at gæsterne, når de ankom, af deres værter blev udstyret med omhyggeligt tilrettelagte scenarier.

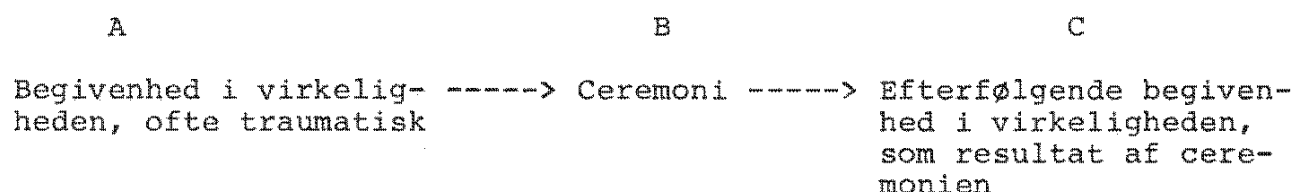
Men vi vil fastholde, at trods enhver accept fra magthaverne, så afslører disse øjeblikke, hvor officielle opfattelser udfordres, ikke desto mindre, at (1) der findes alternativer til 'den eneste vej', og (2) at det mellemspil, som den ceremonielle begivenhed

tilbyder, kan fremkalde en reflektiv energi, der ikke kan kontrolleres totalt og som derfor kan føre frem til en 'konjunktivisk' forestilling om det mulige⁴⁾. Disse relativiserende eller frisættende øjeblikke er suspekter, hvis man udelukkende anskuer dem som taktiske træk, der har til hensigt at fungere som ideologiske ansigtsløftninger, modvilligt tilladt og fattige på reelt indhold.

Men uanset de hensigter, der måtte ligge bag, så resulterer begivenhederne i situationer, der i det mindste midlertidigt ophæver den givne diskurs' hegemoniske herredømme og viser dette i et forløb, hvor det enten indoptager en modstridende diskurs eller hvor det må få sin egen diskurs til at hænge sammen på en ny måde. Vi ser dem altså som ceremonielle begivenheder, der fungerer som en 'liminal' afbrydelse, der ikke blot påvirker hverdagslivet, men en dominerende, uimodsigelig ideologisk fortsatte herredømme. Resten af denne artikel handler om disse potentielt transformative begivenheder.

Men før vi går i gang, vil vi lige opsummere det, vi hidtil har sagt, i to diagrammer:

Diagram 1: Forholdet mellem ceremonier og begivenheder.

A og B i dette diagram handler om forholdet mellem forudgående begivenhed og den ceremoni, der henviser til den. Men ud over ceremonier, der er en respons på begivenheder (A -> B), findes der også ceremonier, der fremkalder begivenheder (B -> C). Det gælder f.eks. de ceremonier, der førte til den officielle anerkendelse af Solidaritet i Polen eller til Camp David-forhandlingerne. Ceremonier af denne type har forårsagende virkning. De er ikke kun ekspressive ytringer, men afgrænselige og virkningsfulde handlinger, og som sådan er de selv begivenheder.

Det særlige ved sådanne begivenheder er, at de bliver til begivenheder ved selv at erklære, at de er det. De opnår deres status ved at kræve at blive opfattet som begivenheder. I den forstand er de med Austins (1975) begreb 'performative' ytringer af den type der udøver autoritet ('exercitiver')⁵⁾.

Selvfølgelig lykkes det ikke altid for dem. Måske lever de ikke op til de betingelser, som den performative handling kræver, eller måske bliver de simpelthen blankt afvist. Men de ceremonier, der faktisk formår at blive de begivenheder, de påberåber sig at være, adskiller sig monumentalt fra de mere betydningsfulde af slagsen. Man kunne udtrykke det sådan, at de mest betydningsfulde mediebegivenheder er vellykkede "pseudobegivenheder": pseudobegivenheder der fungerer. De får realitet, fordi deres konsekvenser har realitet: man reagerer på dem, som om de havde det.

Vort andet diagram viser, hvordan begivenheder kan være døde, levende eller ikke-eksisterende:

Diagram 2:

<i>Den forudgående begivenhed er</i>	<i>Den forudgående begivenhed optegnet i</i>	<i>Ceremonien henviser til begivenheden som</i>
Død	Historien	Erindring
Levende	Nyhedsmedier	Respons: hyldest/ lykønskning
Ikke-eksisterende	Ingen steder	Begivenheden selv: - rekreativt - transformativt

Ceremonier, der henviser til eksisterende (fortidige eller nutidige) begivenheder, er erindringer eller responser. Sædvanligvis begrænser de sig til A → B forholdet i Diagram 1. Ceremonier, der ikke henviser til en begivenhed uden for sig selv - dvs. ceremonier der opstår i en konfliktsituation, der ikke er kommet til udtryk i en begivenhed - drejer sig hovedsageligt om at frembringe følgevirkninger (B → C forholdet i Diagram 1). De kan dog implicere A → B situationen, og enkelte begivenheder strækker sig over hele kæden A → B → C.

Watergate-sagen kunne være et bud på et komplet eksempel. Til at begynde med var Watergate-sagen blot en A -> B begivenhed, der fint stemte med Turners begreb om 'sociale dramaer' (se note 4). Den var en responsceremoni, et forsøg på at genoprette reglerne efter at præsidentens mænd havde brudt dem. I den forstand ville den begivenhed, der blev henvist til, være selve Watergateindbruddet, sådan som det blev rapporteret i Washington Post, og Kongreshøringerne kunne ansues som den ceremonielle afslutning på en fortælling om afvigelse og opklaringen af den, med den funktion at bekræfte normen. Men det er klart, at Watergate-sagen var mere end det.

Den oprindelige begivenhed blev faktisk stort set ignoreret i lang tid, til trods for de dybdeborende journalisters ihærdighed. Ikke før Senatskomiteen opstillede en ceremoniel ramme omkring situationen, og dermed fastslog at indbruddet var alvorligt, antog overgrebet historiske dimensioner. Begivenheden blev altså i en vis forstand skabt af Kongresprocedurens symbolske iscenesættelse, næsten som om ceremonien selv havde opfundet den begivenhed, den satte fokus på.

De direkte TV-transmissioner viste, hvordan Kongressen højtideligt undersøgte den mulige krænkelse af en hellig norm, og at der ikke blot var tale om rynkede bryn over for en nok usmagelig, men ubetydelig politisk manøvre. Denne iscenesættelse førte til slut til præsidentens tilbagetræden, ikke fordi den krævede det, men fordi den igangsatte en proces, hvor det der havde været utænkeligt - at stille en præsident for rigsretten, oven i købet efter en jordskredssejr - gradvist blev tænkeligt (jvf. Alexander 1987).

På denne måde genskrev de ceremonielle høringer (B) et relativt betydningsløst overgreb fra den udøvende magts side (A), hævede det op på et nyt moralsk niveau og fremkaldte en præsidents tilbagetræden (C).

B -> C-forholdet ved transformative begivenheder sætter fokus på den magt, som ceremonier har til at fremkalde en ny historisk virkelighed. Denne virkelighed har naturligvis sine skjulte rød-

der, og det ville være absurd at se transformative mediebegivenheder som udtryk for en slags ceremoniel magi. Men det er værd at notere sig, at ceremonien faktisk iscenesætter en proces, hvori et givet paradigme udskiftes med et andet, hvor altså et nyt paradigme søsættes i samfundet. Transformative ceremonier udgør dermed et grundlag for handling, der kan omforme områder af virkeligheden, der hidtil har været struktureret af dominerende sprog og etablerede forestillinger. I det følgende vil vi se på, hvordan og hvorfor denne omformning fungerer.

I det engelske manuskript kommer Dayan & Katz nærmere ind på tre transformative mediebegivenheder:

Præsident Sadats overraskende accept af Menachem Begins invitation til at besøge Israel i 1977, et besøg der med ét slag skabte en ny politisk situation i Mellemøsten.

Pave Johannes Pauls besøg i Polen i 1979, der af Dayan & Katz anses for at have haft afgørende betydning for dannelsen af Solidaritet i august 1980.

Den sydkoreanske familie-genforening i 1983, der oprindeligt var en to-timers mindeudsendelse om borgerkrigen og de 10 millioner adskilte familier, hvor man gav folk adgang til 15 sekunders optræden på skærmen med oplysninger om de familiemedlemmer, de var blevet adskilt fra. Responsen var så overvældende, at det sydkoreanske TV-selskab efter den oprindelige udsendelses model lavede en 'TELETHON', der strakte sig over 65 timer på otte dage, medførte aflysning af al anden programvirksomhed og sammenførte over 10.000 familier. Pladsen foran TV-huset blev spontant til centrum for en folkelig festival, hvor sydkoreanere i tusindvis samledes for at mindes krigen og fejre familiernes genforening. Dayan & Katz ser begivenheden som et vigtigt led i den voksende folkelige utilfredshed med det sydkoreanske diktatur og dets konfrontationsholdning over for Nordkorea.

Afslutningsvis konkluderer Dayan & Katz:

I alle tre tilfælde førte begivenhedens opførelse til en række af overstrømmende, ofte festlige demonstrationer, der gik langt ud over hvad man kan forvente i forlængelse af den slags ritualer. Publikum forlod den sædvanlige tilskuerrolle og placeringen i kommunikationsprocessens modtagerende og vandt gehør i den offentlige sfære. Tilskuerne lod sig ikke nøje med at overvære begivenheden som deltagere: De blev til aktive fortalere for dens værdier.

Mediebegivenheder: symbolsk omorientering i tid og rum

En transformativ ceremoni er et vendepunkt, der i tilbageblik ordner tiden op til og skuer fremad fra det ceremonielle øjeblik. Historien standses i sit forløb. Et samfund indbydes til at tage alternative veje i betragtning og oplever derved noget af det kaos, den angstelse og den opstemthed, der følger med fremtiden fødsel. Nye foreteelser bliver til, og i lyset heraf gendigtes fortiden og den kollektive erindring omorganiseres.

Idet den indvarsler et nyt paradigme, fører den ceremonielle begivenhed til at reflektiv opfattelse af alt det, der gik forud. Den umiddelbare fortid får pludselig skikkelse af en 'æra', som man kan navngive. Fortiden bliver til forhistorien til den historie, der nu tager sin begyndelse.

Således var Pavens besøg i Polen et udtryk for, at efterkrigstiden var slut. Besøgets ceremoni tilbød sig som slutningen på en lang historisk parentes, hvorunder Polen var blevet identificeret med sine gudløse naboer. Pavens besøg genopførte den katolske tros og den polske nations fælles oprindelse.

Man kunne sige noget tilsvarende om Watergate. Kongreshøringerne fremtrådte ikke blot som et samfundsmæssigt svar på en skandale eller som afslutningen på en periode med "kejserpræsidenter", men antydede en tilbagevenden til et konsensus-Amerika. På det latente plan byggede Watergate bro mellem "det tavse flertal" og de radikale bevægelser fra 1960'erne, der havde forkastet de traditio-

nelle værdier, protesteret mod samfundets uligheder og Vietnamkrigen. Hvis vi har ret i dette, så var Watergate et nationalt forsoningsritual, der ceremonielt afsluttede endnu en efterkrigstid.

Transformative mediebegivenheder påvirker også et samfunds rumopfattelse. Det er som om samfundsmedlemmerne genfødes til en forandret verden. De opfatter sig selv anderledes. Selvfølgelig forbliver de, hvor de er, men verden har forvandlet sig omkring dem.

Transformative begivenheder påvirker den symbolske geografi på forskellige måder, der ligner hinanden. Hver især forvandler de det symbolske rum ved at tilbyde et nyt svar på det bedragerisk enkle spørgsmål: "Hvor er vi?"

Tag Månelandingen som eksempel. Selvfølgelig vidste vi alle godt i en eller anden forstand, at jorden ikke var universets midtpunkt, men Apollo-færden oversatte vores begreber til konkret oplevelse.

Eller tag det koreanske eksempel. Før de fjernsynsskabte familiegenforeninger forekom Nord- og Sydkorea at være uendeligt adskilte og uforenelige. Familiesammenførings-udsendelserne viste, at det ikke kun var adskillelsens geografi, der var årsag til de splittede familier, og åbnede folks øjne for, hvordan adskillelsen mellem de to Koreaer ofte blev brugt som påskud for eller retfærdiggørelse af alt muligt. Åbenbart kunne mange problemer udmærket løses til trods for jerntæppets eksistens, og hvorfor ikke også henover det? Begivenheden antydede en samhørighed mellem de to Koreaer, der lå meget dybere end den officielle holdnings ideologiske fjendtlighed.

Også i Polen skete der en geografisk omplacering i kølvandet på Pavens besøg. Ved at katolocismens rodfæstethed i det polske folks identitet blev udstillet på direkte TV, blev denne identitets europæiske dimension forstærket på bekostning af den slaviske. Erin- dringen om dengang Polen ikke tilhørte "østblokken", men havde tætte forbindelser med andre katolske lande som Frankrig og Italien, blev vakt til live.

Paven tilskyndede selv utvetydigt til denne fortolkning i sin messe i Jasna Góra: "Vor Frue fra Det lyse Bjerg, jeg indvier dig til Europa og alle Verdensdelene. Jeg indvier dig til Rom og Polen, forenede ved din tjener". Polakkernes geografiske selvopfattelse skiftede, så de ikke længere så deres land som en forlængelse af Rusland, men som en forpost for Europa.

Transformative begivenheders 5 faser

Transformative begivenheder har en typisk struktur og forløber gennem en række identiske faser. Denne række er ikke altid til stede i sin helhed, men kan påvises i de fleste af vores eksempler. Vi postulerer således, at en fjernsynsceremoni må indeholde følgende fem trin for at den kan siges at udvirke en forandring i virkelighedens verden.

I alle tilfælde sættes ceremonien op (1) som led i et langvarigt problem, der anses for at være ødelæggende og uheldeligt, og som har bundfældet sig som en del af "tingenes tilstand" og altså eksisterer *latent*. (2) Bekendtgørelsen af en forestående ceremoniel begivenhed, der åbent vil tage problemet op, antyder muligheden for forandring. Denne bekendtgørelse, eller *signal* om man vil, vækker slumrende forhåbninger. Herved skabes der en bølge af offentlig forventning og spænding, der kulminerer i selve den ceremonielle begivenhed. (3) Begivenheden starter med en gestus. Denne gestus fremstilles som et skridt, der medvirker til at løse problemet. Samtidig udgør den en udtryksfuld iscenesættelse: et eksempel, eller en metafor, der fungerer som *illustration* af den ønskværdige tilstand. (4) Ceremoniens optrædende lader det ikke blive ved sådanne former for gestus. De fremfører også direkte budskaber: taler, der ikke blot skal ses som kulminationen på de tilsvarende begivenheder, men også som kommentarer til de foregående gester, som fortolkninger der har til formål at *vise vej* for tilskuernes tolkninger. Sådanne vejvisere består i en bearbejdning af det kulturelle repertoire, der ofte bliver til en nyskabende udformning af mytisk gods. Det er i denne forstand, at vi foreslår at begivenhedens ceremonielle ledere medvirker i en form for

shaman-virksomhed. (5) Den sidste fase har at gøre med begivenhedens eftervirkninger og offentlighedens rolle ved udformningen af dens konsekvenser og, først og fremmest, ved *vurderingen* af dens virkninger.

Vi vil nu gennemgå de forskellige faser én for én.

1. Den latente fase

I alle vores hovedeksempler er der tale om en latent krise, der er gået i hårdknude. Krisen er indkapslet i en rodfæstet forestillingsramme: Det sønderrevne Korea kan aldrig heles; katolicismen i Polen må forblive under jorden; de stridende nationer i Mellemøsten vil aldrig få tillid til hinanden. I alle tilfælde er krisen en del af en hverdag, som folk har lært at leve med.

Transformative mediebegivenheder opstår altså ikke som svar på situationer, der er lige ved at eksplodere: et statsbesøg kan arrangeres eller udsættes. De opstår derimod som svar på slumrende forhåbninger, hvad der forklarer hvorfor de i nogle - f.eks. det koreanske - tilfælde kan bryde ud uden egentlige ledere. Deres styrke skyldes, at de forholder sig til langvarige forventninger, der indtil en vis grænse deles af de eliter, der modvilligt sponserer begivenheden.

I den hverdag, der er gået forud, har de, der har talt for ændringer, kunnet have deres opfattelse i fred. Måske har de endog kunnet give udtryk for deres opfattelse, men de har kun hørt hinanden, fordi de dominerende medier ignorerer dem og dermed marginaliserer dem. De er fanget i hvad Noelle-Neumann kalder "tavshedens spiral" (Noelle-Neuman 1974).

2. Signalfasen

Af en eller anden grund dukker et nyt paradigme op, der - ofte modstræbende - accepteres af eliten. Således accepterer Begin Sادات selv-invitation og forsikrer Walter Cronkite⁶⁾ om, at Israel altid har været villig til at modtage en arabisk leder, der vil diskutere fred. På samme måde forsikrer de polske myndigheder, at

selvfølgelig er Paven velkommen i sit fædreland. (Watergate afviger fra dette mønster i og med at Det hvide Hus reelt må tvinges til at anerkende, at indbrud i et konkurrerende politisk partis hovedkvarter skal tages alvorligt).

Fra et ideologisk perspektiv kan man her se en hegemonisk bestræbelse på at indoptage et konkurrerende paradigme. Måske ønsker myndighederne at udvide deres appel, eller også tvinges de til at gøre det på grund af det oppositionelle paradigmes presserende karakter, eller måske presses de indefra af andre grupper i eliten.

Bekendtgørelsen af den forestående ceremoni - Sadat er velkommen; Paven vil holde messe i Warszawa; Senatet vil arrangere høringer; familie-eftersøgningen via TV vil fortsætte - er et signal til offentligheden om, at det gamle, hidtil dominerende paradigme nu kan tages op til vurdering. Den latente fase slutter med signalet til at en position, der hidtil har været ganske utopisk, nu kan overvejes seriøst. I signalfasen brydes tavshedens spiral; det mindretal, der insisterede på det realistiske i det utopiske alternativ, styrkes, og der sker en omvending af den proces, der tidligere altid endte med at forhåbningerne blev tavse.

Allerede før begivenhedens opførelse begynder, foregår der således forandringer. *Signalet* har igangsat en bølge af refleksion. Mangfoldige muligheder overvejes af medierne og befolkningen. Denne intenst spekulative fase er tegn på et skift i erkendelsesform, hvor den sædvanlige jordnære, 'indikative' måde at nærme sig den politiske virkelighed på har givet efter for en usædvanlig interesse for det mulige.

Vi betoner igen, at i denne fase eksisterer der endnu ikke nogen ceremoni og derfor ikke nogen TV-udsendelse. Vi understreger ligeledes, at 'vantroens ophævelse' foregår inden for en bestemt ramme, der er kendetegnet ved hypotetisk selvreflektion og 'konjunktivisk' fantasi.

3. Illustrationsfasen

De ceremonielle ledes forestilling består i virkeligheden af to forskellige forestillinger: Først en forestilling, der beror på gestik ('illustrationen'), siden en sproglig forestilling, der består af en direkte henvendelse og en tale ('vejviser'-fasen). I visse tilfælde kan gestik og tale forekomme samtidig, men sædvanligvis er der tale om tidsmæssig adskillelse mellem de to. Typisk fortætter ankomstceremonien hele situationen i en visuel stil, der minder om ceremoniel malerkunst. En gestus bekræfter i situationskonkret, dramatisk form det budskab, der allerede lå i 'signalet'.

Semantisk set har 'signalet' og 'illustrationen' samme betydning, men pragmatisk har de forskellig vægt: Illustrationen aktualiserer det, som signalet bekendtgjorde. Den støtter sig til ceremoniens kraft og udnytter et større og forberedt publikum.

Når publikum sætter sig ned foran TV-skærmen, har det hengivet sig til en usædvanlig forventning, ladet sig nedsynke i en intellektuel og følelsesmæssig spændingstilstand, der får selve ceremonien til nærmest at virke som en slags udløsning. Det der foregår er rent symbolsk: En illustration af det netop foreslåede paradigme. Sadat hilses med en 21 skuds salut, sådan som det passer sig for en allieret, ikke for en fjende. Paven kysser Polens jord og trykker landets ledere i hånden. På dette tidspunkt er alle udtalelser korte og formelle. Det nye paradigme udstiller sig selv, ikke i kraft af et sprogligt udtryk, men fordi det indvarsles af selve den situation, som den fejende gestus giver kollektiv opmærksomhed.

Den sydkoreanske begivenhed afviger i visse henseender fra dette mønster, men tilbyder ikke desto mindre sin betydning i gestikkens form. Ikke nogen monumental, enkeltstående gestus udført af store mænd, men en række af mindre gester, der gradvist hobedes op og kollektivt blev til en fremførelse af folkestemningen. Fjernsynsudsendelserne tydeliggjorde en forhåbning, der lå latent i folkebevidstheden; på en måde afslørede de denne forhåbning også for sydkoreanerne selv.

På baggrund af disse eksempler kan vi definere 'illustrationsfasen' i transformativt begivenheder som foregribelsen af et ekko af den ønskede tilstand, en slags utopiens opførelse. Man kan næsten tale om en form for leg, en 'handlen som om' de problemer, begivenheden tager op, allerede var løst. Sadat er her, som om der allerede var sluttet fred; polakkerne fryder sig i troen, som om de ikke længere var under overvågning; sydkoreanerne opfører sig, som om de havde passeret en usynlig tærskel til en ny æra.

Især i de to første situationer er denne 'handlen som om' forlejet med autoritet, fordi den udgår fra individer med forbindelse til samfundets magtcentrum og fordi situationen er højtidelig. Den ceremonielle 'laden som om' gør dette 'som om' til kollektiv virkelighed. Den tilbyder det endnu ikke stedfundne som faktisk oplevelse.

Forventningen er et væsentligt træk ved disse begivenheder. De er en slags tidsmaskiner, rejser ind i fremtiden. Samtidig er der noget paradoksalt ved dem: På den ene side hævder de, at den ønskede fremtid allerede er virkelighed. På den anden side plædere de for, at denne fremtid fortjener at blive virkeliggjort, og altså endnu ikke er det.

Illustrationen opfører altså en symbolsk forvandling, samtidig med at der reelt ikke er foregået andet end en ceremoniel gestus. Begivenheden stiler imod nogle konsekvenser, men den illustrerende gestus har kun sørget for en metafor. Om begivenheden bliver til mere end denne metafor, afhænger af offentlighedens respons og af hvad der sker i de følgende faser.

4. Vejviser-fasen

I et Turnersk perspektiv kan man se 'vejvisningen' - det øjeblik hvor en begivenheds hovedaktør i direkte tale henvender sig til publikum og afleverer deres budskab - som det ceremonielle klimaks, et sidestykke til den messe, der afslutter en pilgrimsfærd (Turner 1978). I nyhedsudsendelserne er det sædvanligvis dette øjeblik der gives fuld bevågenhed og præsenteres som afgørende.

Transformative mediebegivenheder er utopiske og på sin vis undergravende. På verdens scene er en transformativ begivenhed ofte en forsonings-gestus. I den mere begrænsede nationale arena er det mere sandsynligt, at den får karakter af en udfordring.

Som regel får transformative begivenheder magthavernes samtykke, selv om det sker modvilligt. Når de ikke opstår som spontane begivenheder, der uventet bryder frem uden egentligt lederskab (som i Sydkorea), er de 'tålte' begivenheder, der typisk anføres af en gæst (Sadat; Pave Johannes Paul). Det ceremonielle førerskab bliver således til en kompleks affære. Vi foreslår en forståelsesramme, hvori presset fra nationale forventninger og den internationale opinion får de velkendte ledere af STRUKTUREN til uden begejstring og naturligvis kun midlertidigt, at bøje sig for lederne af ANTI-STRUKTUREN (jvf. Turner 1977b), så vi står over for begivenheder der ligesom Harlekin tjener to herrer. 'Vejviserfasen' foregår således i en polemisk kontekst.

På den defensive front finder transformative begivenheder som sagt sted med den herskende elites velsignelse. Begivenheden isoleres i tid, iscenesættes ceremonielt og tilbydes som en forestilling for folk, der sidder passivt derhjemme foran TV-apparatet. Den kan altså fungere 'narkotiserende' ved at kanalisere indestængte forhåbninger gennem et harmløst udtryk. Eftersom værterne selv står på begivenhedens rolleliste, kan de udnytte 'vejviser-fasen' til at tilsløre forskellen mellem offentlighedens spontane forhåbninger og deres eget erklærede program: En udfordring svækkes, hvis den kan fremstilles som om dens formulering stammer fra den udfordrede.

Imidlertid kan det gå sådan, at de machiavelliske værter kommer til at optræde som troldmandens lærlinge. De kan ende med selv at blive indrulleret i legitimeringen af de forandringer, som begivenheden indvarsler, og det er jo præcist formålet med gæsteaktørens offensive forestilling.

Gæsteaktørerne mangler enhver direkte indflydelse over det samfund, de henvender sig til, enhver institutionel baggrund for handling. De må derfor som ANTISTRUKTURENS bannerførere opnå deres for-

mål ved hjælp af den karisma, de besidder, og ved hjælp af de muligheder selve lejligheden giver dem. Og deres formål er at forvandle en samfundsmæssig virkelighed ved at gennemtrumfe den betydning de tilskriver begivenheden. Deres forestilling består i at oversætte den situation, de står overfor, til en symbolsk iscenesættelse, der kan føre til social handling. Alt afhængigt af dens resultater kan denne forestilling være særdeles magtfuld.

Men der er stadig behov for en nærmere definition af denne magts karakter. Er det gæsteaktørens førerskab, der fremtvinger den opfattelsesændring, vi har beskrevet? Eller fungerer gæsteaktøren blot som klangbund, der forstærker processer, som allerede foregår i den folkelige bevidsthed?

De ceremonielle lederes myteskabende kraft består i deres evne til at foretage en dynamisk fortolkning af en tvetydig situation. Er denne fortolkning af afgørende betydning? Eller forstærker den blot, som et offentligt ekko i bydeform, bevidsthedsprocesser, der allerede er blevet vakt i publikum i begivenhedens illustrations- og signal-faser?

5. Vurderingsfasen

Vurderingsfasen er nødvendig for at fastslå en transformativ begivenheds virkning, såvel historisk som politisk, og på både kort og langt sigt. Virkningen afhænger af, hvordan den offentlige sfære fungerer gennem længere tid, når der ikke længere er tale om exceptionelle omstændigheder. Opgaven med at vurdere hører således snarere hjemme inden for den forskning, der beskæftiger sig med den offentlige mening, end inden for kulturanthropologien. Men ikke desto mindre må vurderingsfasen ikke ses løsrevet fra de forudgående faser.

Transformativ mediebegivenheder har et særligt forløb, der skyldes den iboende tvetydighed i deres betydningsprocesser, og deres evne til at frembringe virkninger afhænger af kombinationen af en stærk kraftudladning i en given retning og et flertydigt, relativt ukonkret indhold. Både kraftudladning og indhold indgår i deres

betydning, men mens en mediebegivenheds kraftudladning - dvs. dens illokutionære kraft (Austin 1975) og de værdier den plæderer for - kan klarlægges forholdsvis let, så afhænger dens indhold i Peircesk forstand af de fortolkninger, som anlægges af de forskellige berørte parter.

Vurderingsfasen udvider i større målestok og med nye aktører den fortolkningsproces, der startede mens begivenheden endnu var i gang. Processen startede uformelt i den private sfære gennem enkeltindviders og mindre grupperes reaktioner på signal- og illustrationsfaserne. Den fortsatte under vejvisningsfasen gennem de ceremonielle aktørers forsøg på offentligt at fortolke begivenheden indefra. Nu hvor begivenheden er overstået, får processen et mere formelt tilsnit gennem en række offentlige debatter, der inddrager politiske ledere, partier og medierne.

Disse debatter har til formål at vurdere begivenhedens betydning, men som nylige undersøgelser af den offentlige mening antyder, drejer det sig ikke blot om, at disse debatter 'vurderer', men derimod om at de *konstruerer* begivenhedens betydning.

Men selv om vurderingsprocessens forløb tydeligvis afhænger af den offentlige sfæres sammensætning, så er der en anden faktor, der kan have betydning: Den offentlige sfære kan selv forvandles kvalitativt af begivenheden, sådan som det skete i forbindelse med Sadats rejse til Jerusalem, hvor nye aktører (israelske gymnasieelever og reserveofficerer), der traditionelt ikke ytrer sig, trådte ind på den politiske scene, og sit-ins, sangmøder og åbne breve blev almindelige. Nye former for politisk kommunikation kan således søge at gennemtvinge alternative værdier.

Hvis vi vil finde ud af, hvad der muliggjorde sådanne forandringer, må vi rette søgelyset tilbage mod den ceremonielle begivenheds centrale elementer; mod det transformative potentiale, der kom til udtryk i begivenhedens afgørende faser: Signal-, illustrations- og vejviserfaserne.

Bibliografi

- Alexander, Jeffrey (1987) "Culture and Political Crisis: Watergate and Durkheimian Sociology", in J. Alexander, ed., Durkheimian Sociology, Cambridge.
- Austin, J.L. (1975): How to do things with words. Oxford: Clarendon Press.
- Bakhtin, M. (1981): The Dialogic Imagination. Texas University Press.
- Baudrillard, Jean (1981): Simulacres et simulation. Paris: Galilee.
- Boorstein, Daniel (1964): The Image: A Guide to Pseudo Events in America. New York. Harper & Rowe.
- Dayan, Daniel, & Katz, Elihu (1985) "From Ritual to Fiction: Television Ceremonial Events, Multiple Audiences and Narrative Form", in Klaus B. Jensen & Kim Schrøder, red.,: Reading Mass Media. The Dolphin nr. 12, Aarhus Universitetspresse 1985.
- Jun, Suk-Ho & Dayan, Daniel (1986) "An interactive media event: South Korea's televised family reunion", in Journal of Communication, vol. 36, no. 2.
- Noelle-Neumann, E. (1974): "The Spiral of Silence: A Theory of Public Opinion", in Journal of Communication, vol. 24:43-51.
- Turner, Victor (1974): "Social Dramas and Ritual Metaphors", in V. Turner, Dramas, Fields and Metaphors, Cornell University Press.
- Turner, Victor (1977a): "Process, System, and Symbol: A New Anthropological Synthesis", in Daedalus, vol. 106, no. 3.
- Turner, Victor (1977b): The Ritual Process: Structure and Anti-Structure. Cornell University Press.
- Turner, Victor & Edith (1978): Image and Pilgrimage in Christian Culture. New York: Columbia.

NOTER

- 1) Præsident Sadats besøg i Jerusalem bliver nærmere analyseret som 'mediebegivenhed' i Dayan & Katz' artikel "From Ritual to Fiction: Television Ceremonial Events, Multiple Audiences and Narrative Form", in Klaus Bruhn Jensen & Kim Schrøder, red., Reading Mass Media, The Dolphin nr. 12, Århus Universitetspresse. Artiklen behandler en lang række af 'mediebegivenheder': Det kongelige bryllup i London med prins Charles og Lady Diana, Apollo 11 månelandingen, Pave Johannes Pauls besøg i Polen. /red/
- 2) Man kan spekulere på, om den indlevelse på skrømt, som de 'rekreative' begivenheder indbyder til, måske er endnu mere effektiv til at udbrede sit latent budskab end mere højtidelige udtryk for det samme budskab. Som Baudrillard (1981) siger, arbejder hegemoniet forførrisk.
- 3) Den sydkoreanske familiesammenføring beskrives kort andetsteds i denne artikel. Se iøvrigt Jun & Dayan (1986). /red/

- 4) Fænomenet 'det konjunktiviske' har Dayan & Katz lånt fra antropologen Victor Turner. Dennes teori om 'sociale dramaer', hvori ethvert samfund i ceremoniel (evt. religiøs) form bearbejder og løser samfundsmæssige konflikter, arbejder med et såkaldt 'liminalt' stadie, et tærskel-øjeblik præget af en konjunktivisk stemning, der suspenderer hverdagens indikative bevidsthedsformer til fordel for en friere, reflektiv bevidsthedsform der tillader spekulationer eller fantasier om 'det som kunne være'. Se f.eks. Turner (1974 og 1977a). /red/
- 5) Strengt taget falder de ceremonier, der forudsætter begivenheder, også ind under Austins begreb 'performativer', eftersom de jo ikke beskriver responser eller erindringer, men faktisk er responser og erindringer, og altså tilfælde af hvad Austin kalder 'behabitiver'. Og dog er de på en eller anden måde anderledes og fremstår intuitivt som "mindre" performative end de ceremonier, der ikke forudsætter nogen ydre begivenhed (selv om man ret beset ikke kan tale om 'mere' eller 'mindre' performative begivenheder).
- 6) Walter Cronkite, der i 1977 var det amerikanske TV-selskab CBS's højtansete nyhedschef, spillede en vigtig diplomatisk rolle for gennemførelsen af Sadats besøg. /red/

Daniel Dayan har undervist ved Paris' Universitet (Paris 2) og er nu Adjunct Professor ved The Annenberg School of Communications, University of Southern California, Los Angeles.

Elihu Katz er Professor samme sted og desuden professor ved The Communications Institute, Hebrew University, Jerusalem.

TV-mediet, populærfiktionen og det postmoderne kulturmønster

Af Ib Bondebjerg

Der er ikke nogen dansk tradition for bredere anlagte overvejelser over TV-mediets kulturelle betydning. I konkrete analyser af indhold og reception og ikke mindst i metodiske diskussioner er forskellige opfattelser blevet synlige, men sjældent systematisk udfoldet.

Det sker i denne artikel. Ib Bondebjerg griber tilbage til Fiske & Hartleys 10 år gamle klassiker Fjernsynets sprog og fastholder gennem hele artiklen deres overordnede forståelse af TV som det moderne samfunds skjald. Derved får han etableret en position, hvorfra han på en nuanceret måde kan diskutere TV-mediets muligheder i forhold til på den ene side modernismens og den kritiske teoris negative skepsis og på den anden side postmodernismens og populærkulturens positive omfavnelser.

Artiklen introducerer en række synspunkter fra den amerikanske, engelske, franske og tyske debat, tager stilling til dem og bringer dem i spil i forhold til artiklens overordnede forsvar for TV som fortællende medium.

Den elektroniske skjald: fortælling og myte

I 1978, før den post-moderne strømning endnu var nået op til overfladen i Europa, formulerede John Fiske og John Hartley, som repræsentanter for den kritiske teori, en antropologisk, kulturosociologisk opfattelse af TV-mediet. I bogen Reading Television